

12. Літопис УПА. Волинь і Полісся: УПА та запілля 1943–1944. Документи і матеріали. – Нова серія. – Київ ; Торонто, 1999. – Т. 2. – 722 с.

Андрій Боляновський

Ставлення Романа Шухевича до вирішення проблеми українсько-польського конфлікту в Західній Україні у 1943–1945 рр.

Стаття є суттєвим внеском до розуміння специфіки українсько-польського конфлікту в 1943–1945 рр. керівництвом українського повстанського руху. Вона є також певним доробком до літератури про Романа Шухевича. Описано сприйняття згаданої проблеми міжнаціональних відносин лідерами Організації Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери (ОУН-Б). Проаналізовано актуальне питання українсько-польських стосунків на завершальній стадії нацистської окупації Західної України, зокрема, проблему розв'язання українсько-польського конфлікту й роль головного командира Української Повстанчої Армії (УПА) у цих ініціативах.

Ключові слова: українсько-польські відносини, міжнаціональний конфлікт, Організація Українських Націоналістів (ОУН), Українська Повстанча Армія (УПА), повстанський рух.

Боляновский Андрей. Отношение Романа Шухевича к решению проблемы украинско-польского конфликта в Западной Украине в 1943–1945 гг. Стаття являється суттєвним вкладом в розуміння специфіки українсько-польського конфлікту керівництвом українського повстанського руху в 1943–1945 гг. Она также является определенным дополнением литературы о Романа Шухевиче. Описано восприятие упомянутой проблемы междунациональных отношений лидерами Организации Украинских Националистов под руководством Степана Бандеры (ОУН-Б). Проанализирован актуальный вопрос украинско-польских отношений на завершальной стадии нацистской оккупации Западной Украины, в частности проблема решения украинско-польского конфликта и роль командующего Украинской Повстанческой Армии (УПА) в этих инициативах.

Ключевые слова: украинско-польские отношения, междунациональный конфликт, Организация Украинских Националистов (ОУН), Украинская Повстанческая Армия (УПА), повстанческое движение.

Bolianovs'kyi Andrii. Roman Shukhevych's Attitude Toward the Solution of the Problem of the Ukrainian-Polish Conflict in Western Ukraine, 1943–1945. The article makes a significant contribution to our understanding of specific of Ukrainian-Polish conflict in the years of 1943–45 by the leadership of Ukrainian insurgent movement. It is also a welcome contribution to the existing literature on Roman Shukhevych. The article is concerned with the apprehension of above-mentioned problem of international relations by the leaders of the Organization of Ukrainian Nationalists under the leadership of Stepan Bandera (OUN-B) at the same time. It raises actual question of relations between Western Ukrainians and Poles on the last stage of the Nazi occupation of Western Ukraine, in particular the question of resolving of Ukrainian-Polish conflict and the role of Commander-in-chief of the Ukrainian Insurgent Army (UPA) in these initiatives.

Key words: Ukrainian-Polish relations, international conflict, the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN), the Ukrainian Insurgent Army (UPA), insurgent movement.

Для Проводу Організації Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери (ОУН-Б, від лютого до кінця 1943 р. відомої як ОУН Самостійників-Державників (ОУН СД)), і Головної Команди Української Повстанчої Армії (ГК УПА) в українсько-польських відносинах на етнічних українських землях, включених нацистами до складу Райхскомісаріату «Україна» та Генеральної губернії, найактуальнішими були дві головні проблеми: 1) польської національної меншості, зумовлена функціонуванням польських підпільних організацій й поширенням їх впливів серед цієї меншини й антиукраїнських проявів їх діяльності на етнічних українських землях Волині та Галичини й суміжних Холмщини та Грубешівщини; 2) налагодження співпраці з представниками польського підпілля з метою нейтралізації антиукраїнських проявів у його діяльності та у діяльності контрольованих ним організованих груп польського населення. Обидві проблеми треба було розв'язувати одночасно й невирішеність однієї з них зумовлювала складність вирішення другої. Налагодження співробітництва з польським еміграційним урядом й через нього із західними альянтами було вирішено здійснити за посередництва польського підпілля в Західній Україні. Якщо відносно вирішення другої зі згаданих вище проблем головним «камнем спотикання» була неврегульованість територіальних питань, вирішення питання польської нацменшості виявилось набагато складнішим й драматичнішим з огляду на заохочення активістами польського підпілля підготовчих організаційних заходів польського населення до боротьби проти українських повстанських формувань й анти-

українську діяльність багатьох поляків на користь радянських партизанських загонів та на службі в нацистських окупаційних установах.

Серед членів Проводу ОУН-Б не було єдиного бачення того, як ефективніше розв'язати питання польської нацменшості в Україні подібно до того, як в польського підпілля не було єдиного бачення справи урегулювання проблеми українського населення в межах Речі Посполитої, яку польські політики планували відновити після завершення окупації Польщі німецьким Рейхом. Якщо Микола Лебедь й Михайло Степаняк радили вирішувати це питання дипломатичним шляхом, попередник Р. Шухевича на посаді головного командира УПА Дмитро Клячківський (псевдо «Клим Савур») – силовими методами, то сам Шухевич як військовий референт й від травня 1943 р. «перший серед трьох рівних» членів «тріумвірату» в Бюро Проводу ОУН-Б вважав доцільним використати усі можливі засоби нейтралізації антиукраїнських проявів діяльності польського підпілля й методи досягнення порозуміння. Консолідовані підходи до комплексного вирішення двох зазначених вище проблем уперше запропоновано на третій конференції Проводу ОУН-Б у лютому 1943 р. Під час дискусії було згадано проблему радянських партизанських формувань і польської національної меншини, багато представників якої готувалися (чи вже тоді були заангажовані) до боротьби проти українського повстанського руху під керівництвом активістів польських підпільних організацій чи в різний спосіб допомагали німецьким окупаційним інстанціям або радянським партизанам у боротьбі проти підпілля ОУН-Б й повстанських формувань українського національного руху опору гітлерівському режимові. На них як найбільших ворогів України, між іншим, вказували члени Проводу ОУН-Б Шухевич і Клячківський [1, 34].

Однак від самого початку розвитку українсько-польського конфлікту позиція Р. Шухевича щодо його вирішення була неоднозначною і радше амбівалентною, оскільки він змінював погляди щодо шляхів його розв'язання залежно від конкретних обставин. Спочатку Шухевич, більше відомий під псевдом «Тарас Чупринка», був схильний до налагодження співпраці з польським підпіллям, що знайшло своє відображення у документах польського підпілля того часу. У звіті розвідки Армії Крайової (АК) за липень 1943 р., зокрема, було згадано, що «самі львівські українці» уважають, що на чолі українського повстанського руху «є Шухевич, син адвоката зі Львова (члена УНДО)» й констатовано: «В останню хвилину ми довідалися, що добре поінформований українець (відомий нам за прізвищем) інформував також відомого нам поляка, що «Тарасом» є напевно Шухевич, а цілий його штаб складається з «галичан». Інформатор походить з Херсонщини й, отже, не є вороже налаштований супроти поляків» [2, 84–85]. Згідно з даними розвідки АК, Шухевич був прихильником ідеї порозуміння з польським підпіллям проти нацистської Німеччини і більшовицької Росії. У червні 1943 р. він майже в один час із отаманом Тарасом Бульбою-Боровцем виступив ініціатором порозуміння між українським і польським рухами опору. 19 серпня 1943 р. командувач АК генерал Тадеуш Бор-Коморовський доповів у центр у записці, переданій керівництву польського еміграційного уряду в Лондоні: «Бульба, правдоподібно Роман Шухевич, командир бандерівського легіону 1941, у червні минулого року шукав порозуміння з волинським окружним делегатом, чинячи опір різанині подібно до того, як це робив львівський центр бандерівців» [3, 59].

Незабаром після цього ОУН-Б (ОУН СД) за схваленням Р. Шухевича у постановою третього Надзвичайного Великого Збору (НВЗ) цієї організації від 25 серпня 1943 р. засудила політику використання польськими шовіністичними колами представників їх нацменшості в Західній Україні проти українського повстанського руху. Водночас визнано право на рівні громадянські права у майбутній Українській державі усіх лояльних до неї представників нацменшин, у тому й поляків. В 11 й 12-му пунктах постанов третього НВЗ ОУН СД, зокрема, зафіксовано, що українці в лавах організації боряться серед іншого за «повне право національних меншостей плекати свою власну по формі й змісту національну культуру» й за «рівність усіх громадян України незалежно від їх національності в державних та громадських правах та обов'язках, за рівне право на працю, заробіток і відпочинок» [4, 22–27]. Постанови закріпили перелом у політиці ОУН-Б щодо польської нацменшини. В одній з організаційних інструкцій було наказано: «У відношенні до поляків: Польський відтинок трактувати як другорядний. В тенденції ми за ліквідацією другорядних фронтів. Ліквідувати однак ті польські елементи, які активно ангажуються проти українства. На польський терор відповідати негайно акцією. Забороняється в масових відплатних акціях вбивати жінок та дітей... У відношенні до політично неактивної польської меншини повести акцію відірвання її від польських імперіялістичних кругів. Національно незадекларовані римо-католицькі елементи (на ЗУЗ – поляки),

що заховуються пасивно взглядно тяготиють до українства – з'єднувати до спільної боротьби, трактувати їх нарівні з українцями» [5, 112].

У рамках виконання постанов третього НВЗ ОУН СД Р. Шухевич улітку 1943 р. виступив проти підготовки в Галичині активних повстанських дій, подібних до тих, які розгорталися на Волині, оскільки вважав, що волинські події розгорнулися занадто рано. Однак уже в жовтні Шухевич провів на Волині інспекцію, що змінила його погляди, і від того часу він був послідовним захисником волинської тактики творення й поширення територіальної сфери дій повстанських загонів [6, 536]. Шухевич, утім, здійснив інспекційну поїздку занадто пізно, а саме після того, як головний літній пік загострення українсько-польського конфлікту вже минув, і тому не встиг ознайомитися з усіма ситуативними моментами й дати повністю об'єктивну оцінку волинським подіям і цим був зумовлений захист ним тактики Клячківського [7, 40, 47–48, 56–57]. Член Проводу ОУН-Б Олександр Луцький згодом так характеризував позицію, висловлену Шухевичем під час одного із засідань Проводу організації у жовтні 1943 р.: «Повідомлення про діяльність Волинського Краєвого «Проводу» ОУН зробив Шухевич, який ... просив «Провід» дозволити йому поїздку на Волинь з метою вивчення діяльності Краєвого «Проводу» ОУН й УПА і проведення там, якщо це буде потрібно, деякої реорганізації. Головний «Провід» ОУН прийняв рішення командувати Шухевича на Волинь і дав йому необмежені повноваження у питанні проведення реорганізації і зміни керівництва Крайового «Проводу» ОУН. Коротке повідомлення про переговори ОУН з поляками ... зробив Степаняк. Останній, наскільки я пам'ятаю, заявляв, що переговори з поляками ... про спільні дії поки ні до чого не призвели. Поляки, на його думку, поводять себе нещиро. Затягуванням переговорів вони розраховували тільки виграти час для того, щоб уберегти польське населення й націоналістичне підпілля від ударів з боку ОУН–УПА» [8, 276].

Для Шухевича антипольська акція у Західній Україні була вимушеним заходом, що підтверджують як спогади людей, котрі знали головного командира, так і дослідники історії України періоду Другої світової війни. За словами його зв'язкової Ірини Козак, Шухевич рішуче відкинув тезу про те, що «мета виправдовує засоби», вважаючи її хибною і шкідливою [9]. Доктор історії Василь Верига з того ж приводу писав: «Взагалі ген. Т. Чупринка був чуйний на внутрішні непорядки й надужиття місцевих провідників, які застосовували відплатні акції на польському населенні за співпрацю поляків із гестапо в нищенні українців» [10, 161]. Провідний член підпілля ОУН-Б Василь Галаса настанови Шухевича, Дмитра Маївського і Дмитра Грицяя щодо вирішення конфлікту з представниками польського підпілля і йому підконтрольних організованих кіл польського населення, зроблені ними восени 1943 р., характеризував так: «Отже, необхідно добиватись перемир'я з поляками – як з підпіллям, так і з населенням. Треба докласти всіх зусиль, щоб усунути з нашої боротьби польський фронт. З приходом советської влади слід посилити пропаганду в польському середовищі, поширювати ідею єдиного фронту проти спільного для обох народів ворога. Діяти послідовно й наполегливо» [11, 46–47].

Однак не завжди було легко завадити ескалації конфлікту, оскільки часто під час загострення протистояння емоції брали гору над розумом й ситуація виходила з-під контролю політичних сил, що намагалися контролювати наростання пристрастей. Після інспекційної поїздки на Волинь Р. Шухевич зайняв двоїсту позицію: він, з одного боку, схвалив тактику боротьби на три фронти (проти нацистської окупаційної адміністрації, радянських партизанських загонів і польських опорних пунктів й озброєних відділів), з другого ж, усвідомлював, що «консервування» дотогочасного стану українсько-польських відносин ні до чого доброго не призведе й може тільки загрожувати подальшим переговорам й поставити під загрозу їх прогрес. Тому в жовтні 1943 р. він схвалив видання комунікату ОУН СД, у якому головну відповідальність за спричинення конфлікту було покладено на шовіністичні кола польського уряду міжвоєнного періоду й піддано осудові двосторонні польсько-українські вбивства цивільного населення, від яких було відмежовано бандерівську ОУН [12, 174–175]. Можна цілком погодитися з професором Амстердамського університету й Королівської Нідерландської Академії мистецтв і наук Карелом Беркгоффом у тому, що Шухевич «думав більше як воєнний, ніж політик, і після вступу до УПА він швидко відтіснив на задній план Клячківського. Його вплив проявився у жовтні 1943 р., коли ОУН видала комунікат українською мовою, що засудив «взаємні масові вбивства» [13, 298].

Р. Шухевич, невдоволений малоефективними результатами українсько-польських розмов, вирішив усунути Д. Клячківського з посади головного командира УПА (зі збереженням за ним посади командувача силами УПА на Волині), а Степаняка – від переговорного процесу в українсько-польських розмовах. Головною причиною цих ротацій були серед іншого формування «Климом Савуром» негативного іміджу ОУН-Б й УПА серед керівництва польського підпілля зокрема й польського суспільства загалом і неспроможність Степаняка успішного забезпечення ведення переговорів із польськими делегатами [14, 196].

До кінця листопада 1943 р. головним командиром УПА був Д. Клячківський, тоді як Р. Шухевич був військовим референтом і членом Бюро Проводу ОУН-Б, й саме «Клим Савур» був як головним організатором і творцем УПА влітку 1943 р. Наприкінці 1943 р. Шухевич, перебравши повноваження головнокомандувача УПА, не змінив ставлення до свого попередника на посаді головного командира повстанських відділів українського руху опору, враховуючи передовсім позитивні сторони його діяльності. У грудні на засіданні Центрального Проводу ОУН-Б він, за твердженням члена цього Проводу О. Луцького, позитивно оцінив діяльність організації і підконтрольних їй збройних формувань на Волині й особисто Клячківського, який «серед учасників УПА користується великим авторитетом». Новий головний командир УПА визнав, що «робота на Волині організована й ведеться набагато краще, ніж у Галичині» й «створена Волинським Краєвим Проводом УПА повністю себе виправдала і її діяльність стала відомою не тільки на Волині, а й на східних землях України», а тому запропонував на базі організованих у Галичині відділів Української Народної Самооборони (УНС) створити відділи УПА у Галичині за зразком волинських повстанських формувань [15, 279].

Антипольські виступи українського руху опору в Галичині прискорила розповсюджена 5 квітня 1944 р. заява польського еміграційного уряду С. Міколайчика про налагодження співпраці між АК і наступаючими силами Червоної армії, що поставила відділи УПА перед перспективою збройних виступів проти них об'єднаних польсько-радянських підрозділів. Негайною реакцією на недалекоглядну угоду польського еміграційного уряду з урядом СРСР була схвалена Центральним Проводом ОУН-Б і розіслана на місця спеціальна директива керівника СБ «Трояна» щодо політики організації відносно польської нацменшості в Галичині від 3 травня 1944 р., у якій вказувалося: «З огляду на офіційну поставу польського уряду в справі співпраці з Совітами, треба поляків з наших земель усувати. Прошу це так розуміти: давати польському населенню доручення до кількох днів випровадитися на корінні польські землі». При цьому робився акцент на тому, «щоби поляків закликати до покинення земель» і лише в разі невиконання ними такої вимоги застосовувати проти них силові засоби, «а хати і майно палити (розбирати)». «Прошу на це звернути особливу увагу, – наказував автор інструкції. – Зокрема, проганяти з мішених сіл тих поляків, що не мають тенденції засимілюватися. Зате не рухати тих, що мають українські родини і особливо не тяготять до поляків, а держаться тільки релігією. Експісійні доручення (накази залишати українські землі. – А. Б.) можна давати листівками (льокальними) без нашого офіційного підпису. В них підчеркнути поставу польського уряду і населення на теренах, зайятих більшовиками (виїмок з наказу Г[оловного] П[роводу])» [16, 38].

13 липня 1944 р. на установчих зборах Української Головної Визвольної Ради (УГВР) Р. Шухевич підсумував півторарічний перебіг українсько-польського конфлікту й висловив власні міркування щодо стратегії і тактики ОУН-Б і УПА у польському питанні й виклав своє бачення дотогочасного ходу та перспектив розвитку українсько-польських відносин. Шухевич заявив, що поляки паралізували рух УПА на Волині, після чого населення дало відповідь польському опору й у цьому регіоні розпочалася антипольська акція: «Ми з поляками ведемо війну на північно-західних українських землях. Коли українська поліція від початку 1943 року пішла у підпілля, німці відправили польську поліцію з СС. Польська поліція (Шупо) з СС проводила операцію, застосувала жорстокі й нелюдські прийоми. Польський елемент, розпорошений по Волині, повністю паралізував рух УПА. Відповідь на це дало саме населення Волині – провело заходи щодо населення. Поляки почали чинити опір». Згадавши, що після цього було проведено антипольську акцію на Волині, що закінчилася влітку 1943 р., Шухевич продовжив: «Залишилися тільки острови під німецькою охороною, коли розгорнулася УПА. На західноукраїнських землях в Галичині польські підпільні організації не діяли проти німців, але тотально йшли проти українців, підготовлюючи зміну влади в Галичині. Всі розмови [зводилися] до того, щоб нас обдурити. Удар по польських підпільних

організації почався ліквідацією польських збройних організацій і, в першу чергу, їх верхівки. У Галичині (Галич) були проведені відповідні заходи за удар, завданий самостійницькому рухові. Від квітня місяця 1944 року, коли польський уряд почав співпрацювати з більшовиками (північна Тернопільщина, Збаражчина, де не було жодних дій), поляки пішли з провокацією проти українців. Командування УПА видало розпорядження виселити поляків, якщо самі не переселяться. Удари тривають». Окремо командувач УПА згадав про перебіг конфлікту на Холмщині: «На Холмщині в березні й квітні цього року поляками було вбито приблизно 2000 українців – жінок і дітей, яких страшно скривавили. Там наші відділи тепер оберігають життя українців й українську територію». Шухевич наголосив, що хоча дехто з українців вважає недоцільним роззброювати поляків, бо вони мають зв'язки по всьому світі, саме таким чином «ми створимо для себе вигідні позиції, які неможливо досягнути при зелених столах. Обдурити себе не дамо. Українські маси в наших руках» [17, 71–72].

У процесі вирішення українсько-польського конфлікту об'єктом зацікавлення Р. Шухевича були не тільки Волинь чи Галичина, а й суміжні змішані українсько-польські райони, де головний командир УПА теж намагався мінімізувати антиукраїнські прояви діяльності польських підпільних та збройних формувань. Наприкінці 1944 р. батальйони АК на Люблінщині не легалізувалися, тобто не здали зброю, і продовжували боротьбу проти радянських військ. Шухевич, дізнавшись про це, вирішив негайно запропонувати цій частині АК перемир'я та співпрацю у боротьбі проти більшовиків. З цією метою він скерував на переговори двох своїх уповноважених. Одним із них був Юрій Лопатинський (псевдо «Калина» та «Шейк») і Богдана Гвоздецького (псевдо «Емір Бен Кора»). Шухевич усвідомлював, що як львів'яни у переговорах вони ніколи не погодяться на домагання польської сторони щодо Львова. Обидва офіцери відійшли з відділом окремого призначення в Любачівщину, де оперував курінь УПА «Месники» під командуванням закарпатця сотника «Залізняка» й де був штаб-бункер Ярослава Старуха, який був провідником ОУН-Б на Закерзонні. Втаємничений в окремі деталі цих переговорів член ЦП ОУН-Б Лев Шанковський згодом згадував: «В першій фазі переговори не дали успіху. Поляки, від'їжджаючи, казали, що мусять порозумітися зі своєю ГК. Лишили зв'язок. Юрко з Гвоздецьким вернулися до Шухевича, щоб здати йому звіт з розмов» [18, 17].

У кінцевому підсумку стратегія Р. Шухевича щодо вирішення проблеми українсько-польського конфлікту виявилася особливо успішною як у 1944 р., так і особливо після весни 1945 р., що підтверджують дані розвідки радянських органів безпеки. У підготовленому після закінчення війни звіті полковник радянських органів держбезпеки Погребний поінформував майора держбезпеки Івана Шорубалку: «За наявними в нас даними, наприкінці 1943 року Центральний Провід ОУН для активізації боротьби проти СРСР поставив завдання добитися залучення на свій бік інших антирадянських сил, зокрема, виникло питання про укладення угоди з цього питання між УПА й польською Армією крайовою – АК. Незабаром після цього у Львові відбулися з цього питання переговори між представниками обидвох сторін. Від імені головного командування УПА переговори вів член Центрального Проводу ОУН – Гриньох Іван (псевдонім «Доктор Орлів»). Польську делегацію АК очолював якийсь Островський. Обидві делегації уклали письмову угоду про припинення внутрішньої боротьби між УПА і АК й взаємне співробітництво» [19, 382–385].

Стислий аналіз досліджуваної сторінки українсько-польських стосунків дає підстави стверджувати, що у 1943–1944 рр. розв'язання українсько-польського конфлікту, головною метою якого було забезпечення ворогуючих сторін територією Західної України, було одним із найскладніших для вирішення проблем, перед якими віч-на-віч постало керівництво українського руху опору у вказані роки. Протягом 1943–1944 рр. не вдалося знайти універсальної формули порозуміння, що однаковою мірою задовольнила б усі сторони конфлікту. Нерідко на спроби української сторони врахувати у своїй політиці національні прагнення польської меншини коштом збереження територіальної єдності етнічних українських земель наштовхувалася непоступливість польської сторони у територіальних питаннях, унаслідок чого сторони переговорного процесу просто не чули одна одну. Жодне з рішень конфліктуючих сторін протягом міжетнічного протистояння не виявилось ефективним. Однак за тих обставин рішення Р. Шухевича не могло змінити тодішнього стану справ за обставин, коли не було доброї волі обидвох конфліктних сторін використати усі засоби для припинення міжнаціональної ворожнечі з урахуванням особливості ситуації в конкретних регіонах, на території яких розгорталася міжетнічне протистояння. Очевидно, що Шухевич чи будь-який інший політик на його місці не зміг би ефективно й водночас безболісно для сторін конфлікту

розв'язати проблему міжетнічного протистояння, в якому брали участь десятки тисяч людей, й у використанні якого у власних інтересах були зацікавлені зовнішні чинники. З одного боку він, безкомпромісний у питаннях дотримання національних інтересів України, вирішив «розрубити гордіїв вузол» українсько-польських протиріч і розв'язати проблему міжетнічної боротьби застосуванням радикальних способів полагодження протистояння. З другого боку, саме Шухевич започаткував, сприяв активізації переговорів між представниками керівництва ОУН-Б і польського еміграційного уряду й АК, що згодом тривали на рівні підпілля й переросли у співпрацю між українськими й польськими інтелектуальними колами та дисидентами до й після відновлення національної та державної незалежності Польщі й України на початку 1990-х рр.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мотика Г. Антипольська акція ОУН-УПА / Гжегож Мотика // *І.* – Львів, 2003. – Ч. 28. – С. 31–47.
2. Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN). – 203/XV-42.
3. Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945. – Т. III. Kwiecień–Lipiec 1944. – Londyn, 1976.
4. Програмові постанови // Центральний державний архів громадських об'єднань України у Києві, ф. 57, оп. 4, спр. 352.
5. Інструкція до виконання // Державний архів Рівненської області, ф. Р-30, оп. 2, спр. 16.
6. Прокоп М. Напередодні незалежної України / Мирослав Прокоп. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто ; Львів : НТШ, 1993.
7. Галузевий державний архів Служби безпеки України у Києві (ГДА СБ України), ф. 13, спр.372, т. 1.
8. Протокол допроса обвиняемого Луцкого Александра Андреевича 6 августа 1945 года, г. Киев // ГДА СБ України, ф. 5, спр. 67418, т. 1.
9. Козак І. Роман Шухевич / Ірина Козак // Свобода. – Нью-Йорк, 1992. – Ч. 218.
10. Верига В. Втрати ОУН в II Світовій війні або «Здобудеш українську державу або згинеш у боротьбі за неї / Василь Верига. – Вид. 2-ге, випр. – Торонто : Новий Шлях, 1991.
11. Галаса В. Наше життя і боротьба. Спогади / Василь Галаса. – Львів : МС, 2005.
12. Berkhoff K. C. Harvest of despair. Life and Death in Ukraine Under Nazi Rule / Karel C. Berkhoff. – Cambridge ; Massachusetts ; London, 2004.
13. Лебедь М. Українська повстанська армія: її генеза, ріст і дії у визвольній боротьбі українського народу. Т. 1 : Німецька окупація України / Микола Лебедь. – [б. м.] : Пресове Бюро УГВР, 1946.
14. ГДА СБ України, ф. 13, спр. 372, т. 38.
15. Протокол допроса Луцкого А. А. 6 августа 1945 года, г. Киев // ГДА СБ України, ф. 5, спр. 67418, т. 1.
16. «Троян». 3.V.1944 р. Відпис Наказу ОРКП ч:7/44. (Строго довірочне). Повітовим провідникам. Наказ ч. // Центральний державний архів вищих органів влади і управління України у Києві, ф. 4620, оп. 3, спр. 378.
17. ГДА СБ України, ф. 13, спр. 372, т. 3.
18. Тис-Крохмалюк Ю. Не забуваймо про наших побратимів! / Юрій Тис-Крохмалюк // Вісті Комбатанта. – 1976. – Ч. 2. – С. 17.
19. Совершенно секретно. Серия «К». Экз. № 3. Зам. начальника Отдела 2-Н МГБ УССР. Майору тов. ШОРУБАЛКА // Начальник 1 Управления МГБ УССР. Полковник (–) ПОГРЕБНОЙ. «20» февраля 1947 г. № 1/1/439 гор. Киев // ГДА СБ України, ф. 65, спр. С-9079, т. 3, арк. 382–385.

Алла Тимченко

Радянський чинник в українсько-польському міжнаціональному конфлікті на Волині в роки Другої світової війни

У статті висвітлюється роль, яку відіграло радянське керівництво в українсько-польському міжнаціональному конфлікті на Волині за часів Другої світової війни.

Ключові слова: Друга світова війна, Волинь, Радянський Союз, українсько-польський міжнаціональний конфлікт.